Nybro kommuns
kulturmiljöprogram

HOLMEN - GÖTTORP

Madesjö socken

Länsstyrelsen
Kalmar län

NYBRO
KOMMUN

KALMAR LÄNS MUSEUM

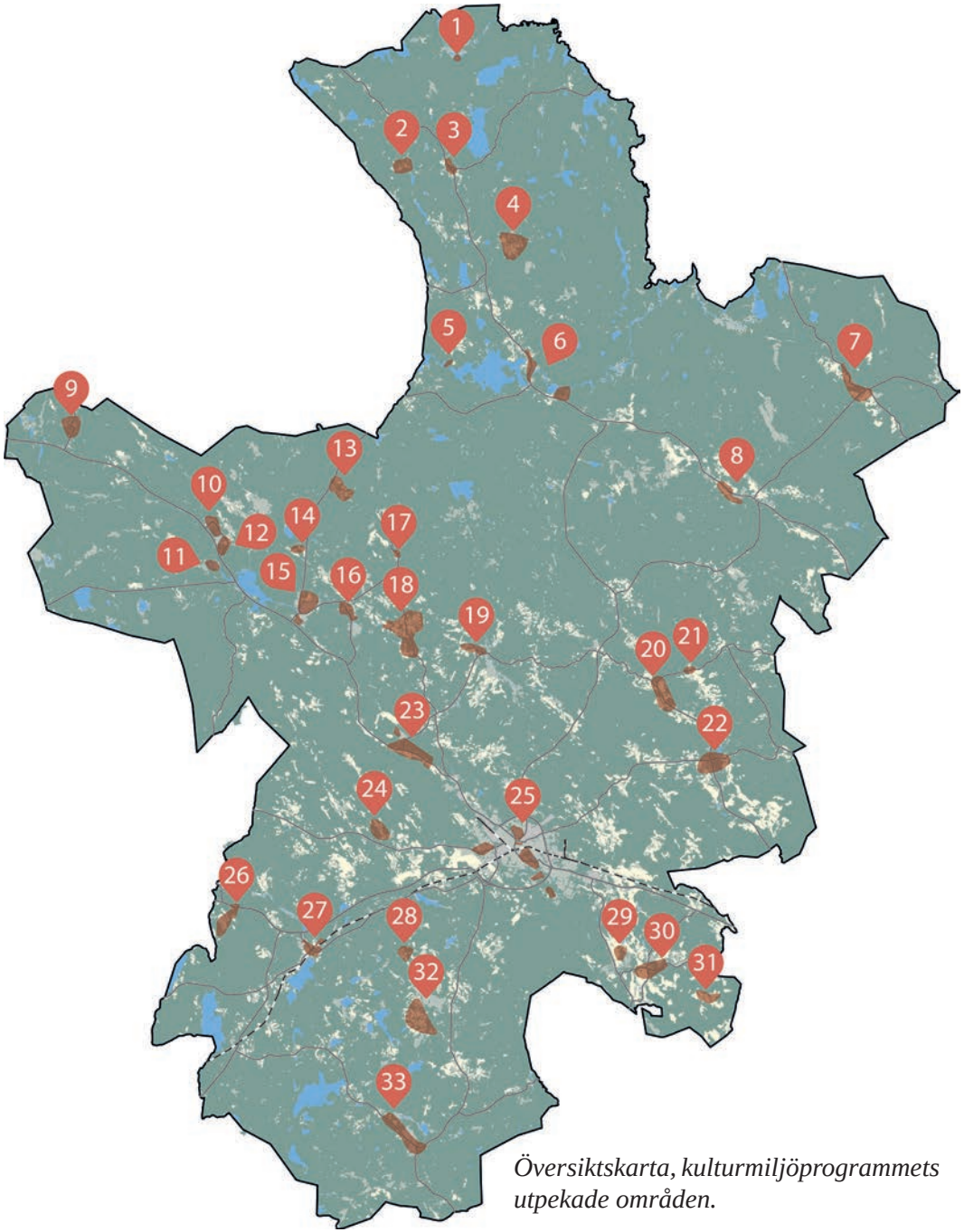

Madesjö socken

Kulturmiljöprogrammet omfattar 33 områden på olika platser i kommunen.

Arbetet möjliggjordes tack vare ekonomiskt stöd från Länsstyrelsen. Kalmar läns museum anlitades för inventering och beskrivning av Kulturmiljöprogrammets områden. Layout och sammanställning har gjorts av Nybro kommun.

1. Skoga
2. Lindshult
3. Kråksmåla
4. Torshult, Torshultamåla
5. Uvafors
6. Alsterbro, Sandslätt
7. Rugstorp, Abbetorp
8. Bäckebo
9. Målerås
10. Gullaskruv bruksort
11. Barkeström
12. Hälleberga
13. Applaryd
14. Gullaskruv säteri
15. Orrefors
16. Flygsfors
17. Gadderås
18. Skedebäckshult
19. Flerohopp
20. Gunnabo
21. Duvetorp
22. Kristvallabrunn
23. Brånahult
24. Holmen, Göttorp
25. Nybro stad
26. Kopparfly
27. Örsjö
28. Ebbehult
29. Gårdsryd
30. S:t Sigfrid
31. Brändebo
32. Agebo
33. Alsjöholm

Översiktskarta, kulturmiljöprogrammets utpekade områden.

Läsanvisning

HUVUDOMRÅDE

Här lär du först känna kulturmiljön. Huvudområdet är ett större område som ger en övergripande kunskap om kulturmiljöns landskapliga förutsättningar och bredare historiska utveckling.

KÄRNOMRÅDE

Här får du en djupare beskrivning av områdets värden. Kärnområdet har särskilt höga kulturhistoriska värden, med koncentrationer av kulturhistoriskt värdefulla byggnader, fornlämningar och/eller landskapsobjekt.

HISTORIK

Här hittar du berättelser om människor och andra viktiga företeelser som präglat kulturmiljön. En förklaring till varför de höga kulturhistoriska värdena finns på platsen.

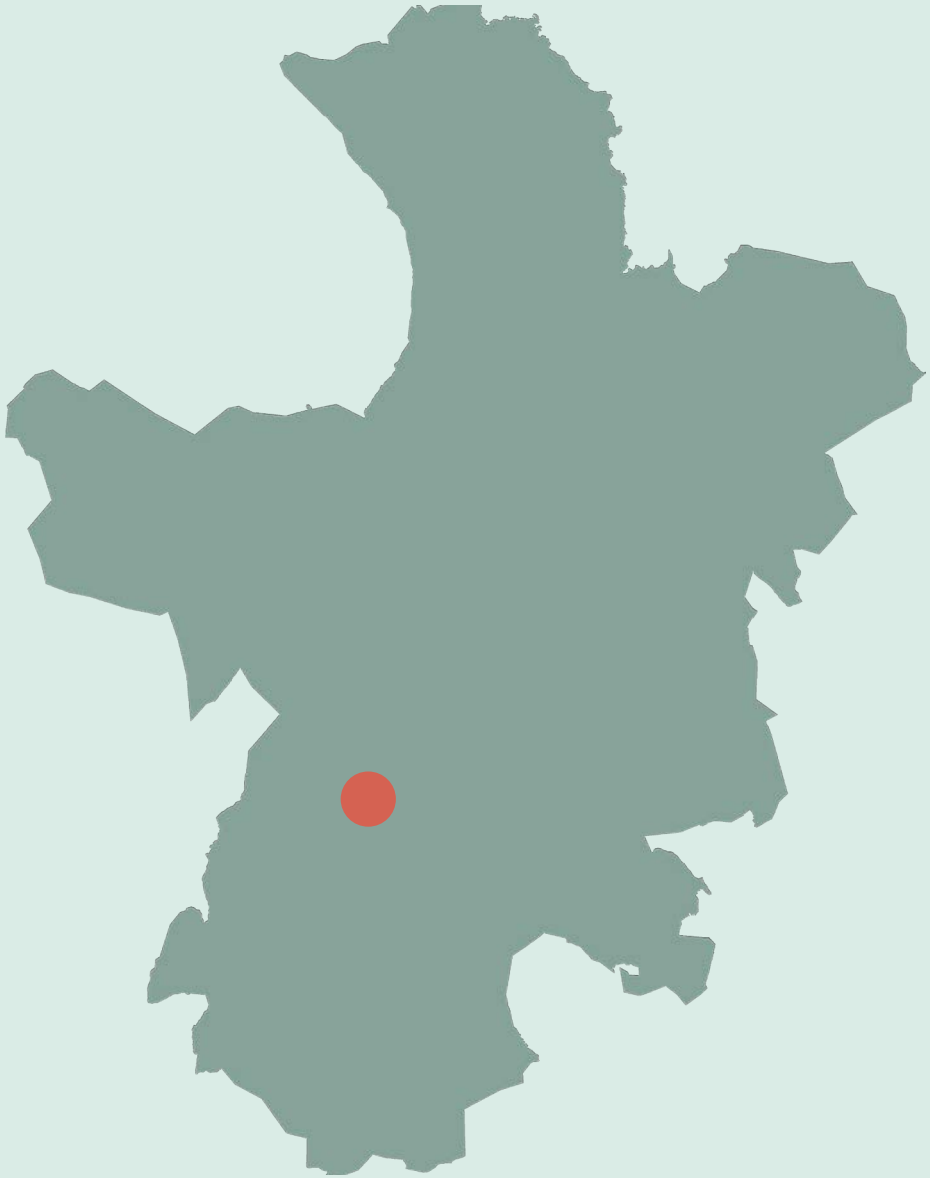
I FRAMTIDEN

Här ges förslag på förhållningssätt inför framtiden för hur kulturmiljön kan bevaras och utvecklas.

I texten finns siffror inom parentes (1), de hjälper dig att hitta rätt i kartorna för huvud- och kärnområdet.

Bilder är tagna av Kalmar läns museum där inget annat anges.
Omslagsfoto: Nybro kommun
Text: Susann Johannisson, Kalmar läns museum
Arkeologi: Helena Victor, Kalmar läns museum
Layout: Nybro kommun
Senaste revidering: 2024-12-12

Kulturmiljöerna i Nybro kommun är levande miljöer under ständig förändring. Därför finns det risk att utskriven eller tryckt kopia av kulturmiljöprogrammet inte är den senast uppdaterade versionen. På nybro.se finns den senaste versionen digitalt.

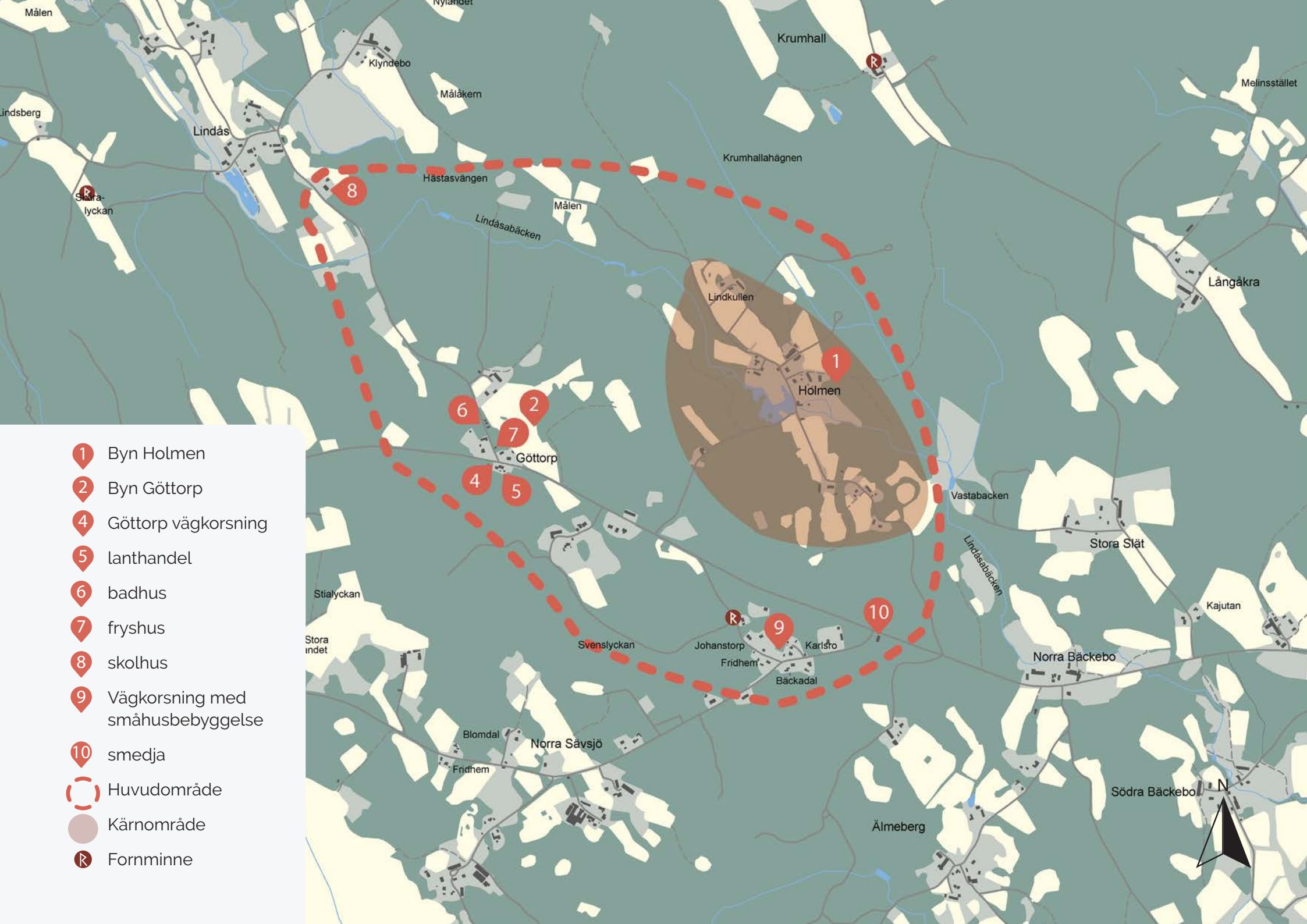
Göttorp och Holmen är två byar i Madesjö socken, strax väster om Nybro stad. Genom byn Holmen löper Lindåsabäcken. Här finns en dämning som är en del av en gammal kvarnmiljö. Bebyggelsen och odlingsmarken är lokaliserad på höjderna i landskapaet vilket är typiskt för denna delen av Nybro kommun som ligger över högsta kustlinjen.

Byn Göttorp är uppbyggd kring Hermanstorpsvägen med flera verksamheter kopplade till just vägmiljön. I Göttorp finns också bygdegården som varit festplats och som många människor har minnen från.

Huvudområde

Huvudområdet är ett större område som ger en övergripande kunskap om kulturmiljöns landskapliga förutsättningar och bredare historiska utveckling.

Målen
Klyndebo
Målåkern
Lindås
Krumhall
Melinsstället
Krumhallahägnen
Hästasvängen
Lindåsabäcken
Målen
Lindkullen
Holmen
Långåkra
Göttorp
Vastabacken
Stora Slät
Lindåsabäcken
Stialyckan
Kajutan
Svenslyckan
Johanstorp
Karlsro
Fridhem
Bäckadal
Norra Bäckebo
Blomdal
Norra Sävsjö
Fridhem
Södra Bäckebo
Älmeberg
N
1 Byn Holmen
2 Byn Göttorp
4 Göttorp vägkorsning
5 lanthandel
6 badhus
7 fryshus
8 skolhus
9 Vägkorsning med småhusbebyggelse
10 smedja
Huvudområde
Kärnområde
Fornminne

Beskrivning av huvudområdet

Byarna Holmen (1) och Göttorp (2) är medelstora småländska bondbyar i skogsbygden. Holmens by ligger vid ett vattendrag med tillhörande damm-, kvarn- och sågmiljö (3). Göttorps by ligger på båda sidor om Hermanstorpsvägen, den gamla landsvägen mellan Nybro och Hermanstorp - som leder vidare västerut mot Algutsboda och Växjö. Mitt i byn Göttorp finns en vägkorsning (4) med en tidigare lanthandel (5). I området finns även andra hus som haft gemensamma funktioner, som badhus (6), fryshus (7) och skolhus (8). Skolhuset ligger i den lilla byn Lindås, norr om Göttorp, strax utanför bygränsen. I östra delen av byn går den gamla vägsträckningen slingrande fram mellan äldre småhusbebyggelse (9). Här, strax utanför bygränsen, ligger en välbevarad smedja (10) med tydlig koppling till vägmiljön. En annan kulturmiljö, som ligger på gränsen mellan de två byarna, är Göttorps dansbana/festlokal/bygdegård (11). Bygdegården är en bärare av minnen som berört många människor i bygden. Den gamla landsvägen och vattendraget har styrt liv och verksamheter i de båda byarna, som på så sätt varit mötesplatser, främst under en period av ungefär 100 år - från cirka 1860-talet till 1960-talet.

Dansbana/bygdegård, badhus och fryshus är exempel på mötesplatser i området.

Den tidigare lanthandeln mitt i byn Göttorp är exempel på hur vägen drog till sig olika verksamheter. Gården var från början en bondgård, där ägaren satsade på handel vid sidan av sitt brukande av jorden.

Skolan, som ligger mellan byarna Göttorp och grannbyn Lindås, är också exempel på en kulturmiljö som berört många människor.

En smedja (10) och en bevarad ställmakeribyggnad (12) finns kvar från tiden då människor i bygden reste med häst och vagn. Ursprungligen användes smedjan bland annat till att tillverka och justera hästskor. Ställmakeriet var ett vagnmakeri. Smedjans läge precis intill 1930-talets sträckning av Hermansatorpsvägen visar kommunikationsledens betydelse. Säkert var smedjan en slags mötesplats. Smedjan representerar även perioden när bilismen gjorde sitt intåg under mitten av 1900-talet, eftersom bilar lagades här.

Utmed en gammal slingrande vägsträckning i södra delen av byn Göttorp finns småhusbebyggelse på båda sidor om vägen. De fattiga bodde i små bostadshus, antingen på ofria grunder (utan egen tomt) eller på små avstyckade tomter. Småhusen visar hur de fattiga förr fick bo i utkanten av byarna, ibland, som här, nära gränserna till flera byar.

Ett gammalt ställmakeri, där hästvagnar tillverkades förr i tiden.

Här strax utanför bygränsen, utmed den gamla Hermanstorpsvägen, ligger en välbevarad smedja med tydlig koppling till vägmiljön.

Bebyggelsen domineras av traditionell trähusbeyggelse i den röda-vita färgskalan. Sju av gårdarna i området har bostadshus från 1850–1860-tal. Ekonomibyggnaderna består framför allt av traditionella samla huskroppar med spetsiga takvinklar, de flesta från 1900-talets första hälft. Bland takmaterial förekommer både tegel, cementpannor, betongpannor och plåt.

Mangårdsbyggnader, gårdarnas bostadshus, i byn Göttorp. Ett par är från 1850-talet och en från 1860-talet. Samtliga har dock byggts om mer eller mindre, med bytta byggnadsmaterial och byggnadsdetaljer.

En äldre, välbevarad, sidobyggnad, med kulturhistoriska värden.

En av gårdarna i byn Göttorp, med välbevarade byggnader från det tidiga 1900-talet. Bakom husen går en äldre vägsträckning.

En av gårdarna i byn Göttorp, med bevarade byggnader från det tidiga 1900-talet.

Landskap och odlingslandskap

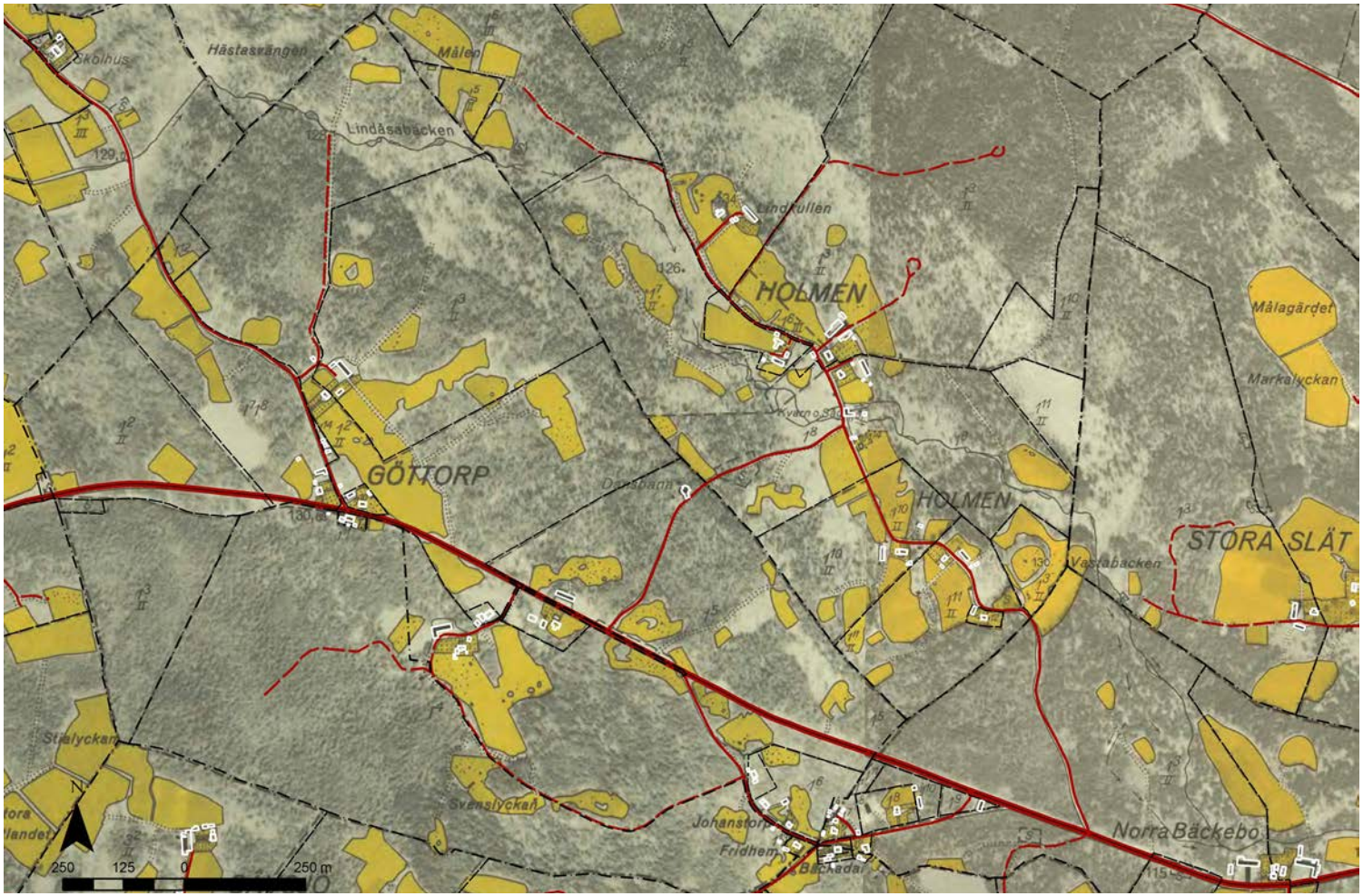
Landskapet präglas av ett svagt kuperat landskap som domineras av lövskog. Lindåsabäcken har gett förutsättning till ett vattenfall som drivit kvarnen i Holmen. Odlingslandskapet präglas av ett flertal små, flikiga åkrar, vilka ännu brukas. En del är kantade av stenmurar. Impediment i åkrarna, obrukbara öar med odlingsrösen och gamla träd, finns också. Till kulturlandskapet hör även vägmiljöerna.

Flertalet av de gamla åkrarna i området brukas ännu. Åkrarna är små och flikiga, ibland kantade med stenmur.

Fornlämningar

Vid vägen i södra delen av Göttorp finns en väghållningssten i tuktad granit, nästan en meter hög, med texten 1/2 M:Y: 1860. I övrigt finns inga registrerade fornlämningar inom de båda byarnas gränser. Detta innebär inte att det inte finns lämningar, bara att området inte är inventerat. Det är sannolikt att det finns oregistrerade lämningar i form av tidigare torp, backstugor och andra äldre boendemiljöer. I området finns även lämningar efter tidigare odling, som rösen, murar och åkerytor.

Båda byar på en karta från 1942, med kartöverlägg så att dagens byggnader (vita) och vägar (röda) ligger ovanpå den gamla kartan (de båda kartorna kan vara något förskjutna). De byggnader som vittnar om tidigare verksamheter som berört många människor är särskilt kulturhistoriskt intressanta, som kvarn- och sågmiljön, affärshus, magasin och bodar som hört till en rörelse, dansbanan/bygdegården, fryshus, bastu, skolhus, ställmakeri och smedja.

Kärnområde

Kärnområdet har särskilt höga kulturhistoriska värden, med koncentrationer av kulturhistoriskt värdefulla byggnader, fornlämningar och/eller landskapsobjekt.

Kulturvärden inom kärnområdet

Vattenkraft och landsväg har på ett tydligt sätt gett upphov till flera olika mötesplatser i området, vilka idag är intressanta kulturmiljöer: såg- och kvarn, dansbana/ bygdegård, fryshus, badhus, skola, lanthandel, ställmakeri och smedja. På så sätt har byn berört fler människor än en vanlig jordbruksby. Samtidigt speglas en småskalig skogsbygd i traditionell bebyggelse och odlingslandskap.

Skog

Vatten

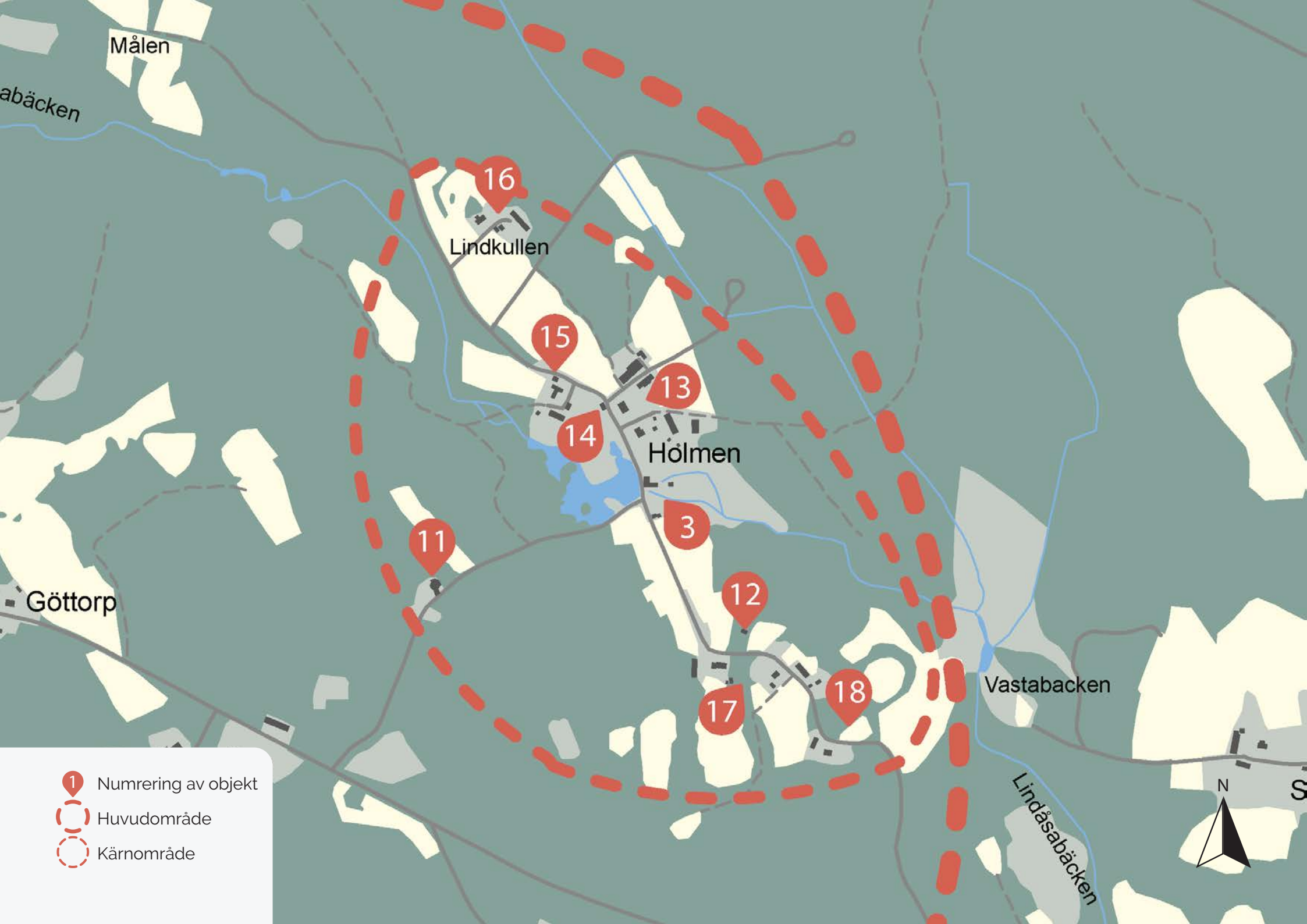

Möten

Bondens landskap

Symbolerna hänvisar till den kulturmiljöprofil som togs fram för Nybro kommun 2019.
I Holmen finns exempel på kulturmiljöer ur kategorierna skog, vatten, möten och bondens landskap.

Målen
abäcken
16
Lindkullen
15
13
14
Hölmen
3
11
Göttorp
12
18
17
Vastabacken
Lindåsabäcken
N
S
1 Numrering av objekt
Huvudområde
Kärnområde

3 Holmens damm-, kvarn- och sågmiljö

11 dansbana/festlokal/bygdegård

12 ställmakeri

13 Holmen, gamla byläget

14 magasinsbyggnad

15 Gård i byn Holmen

16 Lindkullen, utskiftad gård i byn Holmen

17 Två gårdar i södra delen av byn Holmen

18 Båtmanstorpstomt i byn Holmen

Kvarnmiljön kring dammen

Kvarnbyggnaden är en liten, en och en halv våning hög, faluröd, panelklädd, träbyggnad med bruna och vita dörrar och fönster. Sågbygganden har typiskt utseende. Det är en låg långsträckt byggnad, uppförd i enklare konstruktion, med öppningar mot söder där virket tas sin. Hela miljön med kvarn, såg och damm (3) präglar byn Holmens karaktär i hög grad. Dammen bildar också vägbro mitt i byn. Dammbyggnaden är delvis naturlig, med grusåsar som bildar dammvallar. Mittenpartiet är byggt som skalmur, med väl lagda stenar som bildar en slät utsida och är fylld av jord och kolstybb. Muren är 60 meter lång, eller 75 meter om man räknar med hela vallen, över 3 meter hög och ca 2,5 meter bred. Dammvallen är återuppbyggd (2001) efter att ha legat nedrasad i många år (men med samma stenar). Dammbyggnadens välbyggda stenmurverk och vattenspegeln bidrar till det kulturhistoriska värdet.

Kvarnen.

Sågen.

Gårdarna i byn Holmen

De båda mangårdsbyggnaderna mitt i byn Holmen. Båda är från 1850-talet.

Förutom kvarnmiljön präglas den centrala delen av byn, i det gamla byläget (13), av två gårdar med stora röda mangårdsbyggnader från 1850-tal med tillhörande ladugårdar och andra ekonomibyggnader. Bostadshusen är timrade byggnader i två våningar klädda med träpanel. En magasinsbyggnad (14) ger intryck av att vara särskilt ålderdomlig och orörd. Mangårdsbyggnaderna har genomgått förändringar med utbytta material och byggnadsdetaljer i slutet av 1900-talet. Skalan och färgsättningen håller ihop miljöerna och ger en övergripande traditionell karaktär. Till båda mangårdstomterna hör kulturhistoriskt viktiga och typiska trädgårdar med grusgångar, symmetri och fruktträd. De är också tydligt omgärdade med trästaket med grindar som utgör fokuspunkter. Väster om de båda gårdarna ligger en yngre, mindre, gård (15). Knappt 500 meter nordväst om bykärnan ligger en utskiftad gård, Lindkullen (16), med samma typ av stor mangårdsbyggnad i 1860-talsstil som de två i bykärnan. Även ladugården är från 1860-talet.

Ladugårdar till byn Holmens båda centrala gårdar. De är från 1930- respektive 1950-talet och talar för en framtidsanda som då fanns.

En orörd magasinsbyggnad mitt i byn ger karaktär åt kulturmiljön.

Andra ekonomibyggnader i byns centrala del.

Mangårdsbyggnad och ladugård på gården Lindkullen, båda från 1860-talet. Även om många ursprungliga byggnadsmaterial och byggandesdetaljer bytts ut ger den röd-vita färgskalan en traditionell karaktär.

Den yngre, mindre, gården mitt i byn.

Exempel på en äldre, ålderdomlig, dörr, troligen återanvänd (flyttad).

Några hundra meter söder om bykärnan finns två gårdar (17) från tiden efter laga skifte. Den ena har kvar en tidstypisk, välbevarad, ladugård från 1930-talet samt allé med hamlade träd, medan boningshuset är utbytt mot en modern villa. Den andra gården har bostadshus från 1870-tal, dock ombyggt, och kulturhistoriskt välbevarade ekonomibyggnader från tidigt 1900-tal. I en vägkrök finns också en villa från 1950-talet med extra stort garage.

En tidstypisk, välbevarad, ladugård från 1930-talet samt allé med hamlade träd gör miljön kulturhistoriskt intressant.

En liten gård från 1870-talet, med kulturhistoriskt intressanta ekonomibyggnader från tidigt 1900-tal.

En av åkrarna i byn.

Den plats där byns båtsmanstorp tidigare låg. Tomten var länge en gemensamt ägd samfällighet.

Odlingslandskapet

Åkrarna ligger centralt i byn i anslutning till bebyggelsen. Stenmurar förekommer kring vissa åkrar och utmed några äldre vägsträckningar. Både mitt i och utmed kanter av åkrar finns många odlingsrösen. Vägarna och vägnätet i den centrala byn är ålderdomligt.

I byn finns många åkrar som brukas än idag. Åkrarna är ganska små och flikiga och med kulturhistoriskt intressanta delar som stenmurar och odlingsrösen.

I byn finns både äldre slingrande vägar och några som rätats i samband med laga skiftet vid 1800-talets mitt.

Mötesplatser

Kvarnen (3) är exempel på en äldre mötesplats, med tydlig koppling till vattenkraften. Ställmakeriet (12) är exempel på en väganknuten kulturmiljö, där hästvagnar tillverkades. Göttorps dansbana (11) är en god representant för en mötesplats i bygden, som har sin tyngdpunkt på första hälften av 1900-talet. Byggnaden uppfördes 1918 och har även byggts till. Huset har den för dansbanor typiska kantiga formen.

Dansbanan i Göttorp har höga kulturhistoriska och immateriella värden, eftersom platsen berört många människors liv och väcker minnen.

DANSBANOR I NYBROBYGDEN

Text av Lennart K Persson, ur hembygd.se/madesjo-orsjo-kristvalla

Den offentliga dansen – tillställningar till vilka allmänheten hade tillträde utan förbehåll och om vilka det annonserades i pressen – började förekomma runt sekelskiftet 1900. Den tidigaste dansbanan i trakten torde ha varit Thebacken som inom kort följdes av Nybro FP 1906. Antalet dansbanor växte gradvis fram till och under första världskriget. Nästan samtliga danser arrangerads under äldre tid av skytteföreningar. De ägde rum på söndagar. För musiken svarade nästan alltid musikkårer, ofta från glasbruken. Pukebergs musikkår tillhörde de mest engagerade. Avgift för inträde var 25 öre. Biljetten för en dans betingade 10 öre. 1920-talet medförde en markant tillväxt för dansbanorna. Den nådde sin absoluta toppnivå på 1930-talet. Nu var det vanligt med dans både lördag och söndag på samma ställe. Idrottsföreningar dominerade bland arrangörerna och inträdet hade höjts till 50 öre. Musikkårerna ersattes under perioden av dansorkestrar som spelade jazzmusik. Halles jazzband från Nybro var mycket populärt. Uppträdanden av särskilda artister blev allt vanligare. Ulla Billquist och Sven-Olof Sandberg kunde ofta ses och höras vid danstillställningar. Bland dansbanor, som tillkom under denna tid och som kom att bestå länge, kan noteras Örsjö (troligen 1914), Göttorp (1918), S:t Sigfrid (1918), Kristvalla (troligen 1922), Lunsagärdet (1925), Svensboryd (1926), Agebo (1927), Gröningen (1930), Eskilsryd (1931) och Persmåla Hage (1933). Avstånden mellan banorna var inte stora. Med hjälp av cykel hade den danslystne goda möjligheter att förlusta sig varje helg. Dansbanorna fyllde en social funktion på flera olika sätt. Till en början handlade det mest om dans på marken men efterhand utvecklades festplatserna till någon sorts nöjesfält där såväl gammal som ung kunde roa sig. Dansbanorna kom att bli träffpunkter för mängder av människor. Genom dansen knöts nya kontakter som i förlängningen befrämjade vänskap, kanske också kärlek och äktenskap.

Från början av 1950-talet minskade likväl antalet dansbanor kontinuerligt. Avfolkningen av landsbygden var en starkt bidragande orsak. Ändrade nöjesvanor en annan. 1950-talets radio med program som Karusellen och – från tidigt 1960-tal – det nya mediet TV med program som Hylands Hörna, medförde att människor i ökad utsträckning valde att tillbringa lördagskvällen i hemmet. En tredje förklaring är att arrangörerna valde att anordna bingospel i stället för dans. En bingokväll gav tydligen lika god inkomst som en danskväll och krävde dessutom mindre personal och förberedelser. Söndagar blev ganska sällsynt som dansdag. För att motverka det minskande antalet ungdomar valde arrangörerna att i ökad utsträckning ordna s.k. medelåldersdanser, ibland gammaldans under en del av kvällen. 1930-talets 50-öring hade vid många dansbanor stigit till 5 kronor. Det kan påpekas att dansbiljetten försvann i början av 1950-talet. Den första delen av 1960-talet kan benämnas ”dansbanedöden”. Nu försvann de flesta av de dansbanor som klarat sig över 1950-talets kris. Detta gällde exempelvis Eskilsryd, Gröningen, Göttorp och Persmåla Hage. Thebacken, en verklig storhet bland festplatser, tvingades stänga sina grindar 1962 och Nybro FP slog igen 1967. Ett par enstaka kvarvarande dansbanor i regionen är Björkängen i Gullaboås och Örsjö bygdegård. Slutet för dansbanorna innebar också slutet för många orkestrar. Till de som nu stängde nothäftena hörde bl.a. Bores, Ingemar Edhs, Lennarts och Savoy och ett flertal orkestrar från Kalmar. Samtidigt tillkom några nya bland vilka nybrobanden The Saintz (Kennys), Ernie Ebers och Nonnes kan nämnas.

Historik

Här hittar du berättelser om människor och andra viktiga företeelser som präglat kulturmiljön.
En förklaring till varför de höga kulturhistoriska värdena finns på platsen.

Bondbyn Göttorp

Den första tiden

I historiska källor förekommer Göttorp för första gången 1535, i det register över den extra skatt som Gustav Vasa detta år lät utskriva för att kunna rusta inför det hotande kriget i Danmark. Namnet Göttorp kan betyda ”det av Göte uppodlade hemmanet”. Gården Holmen nämns i skrifter första gången 1539, då där fanns ½ kronohemman.

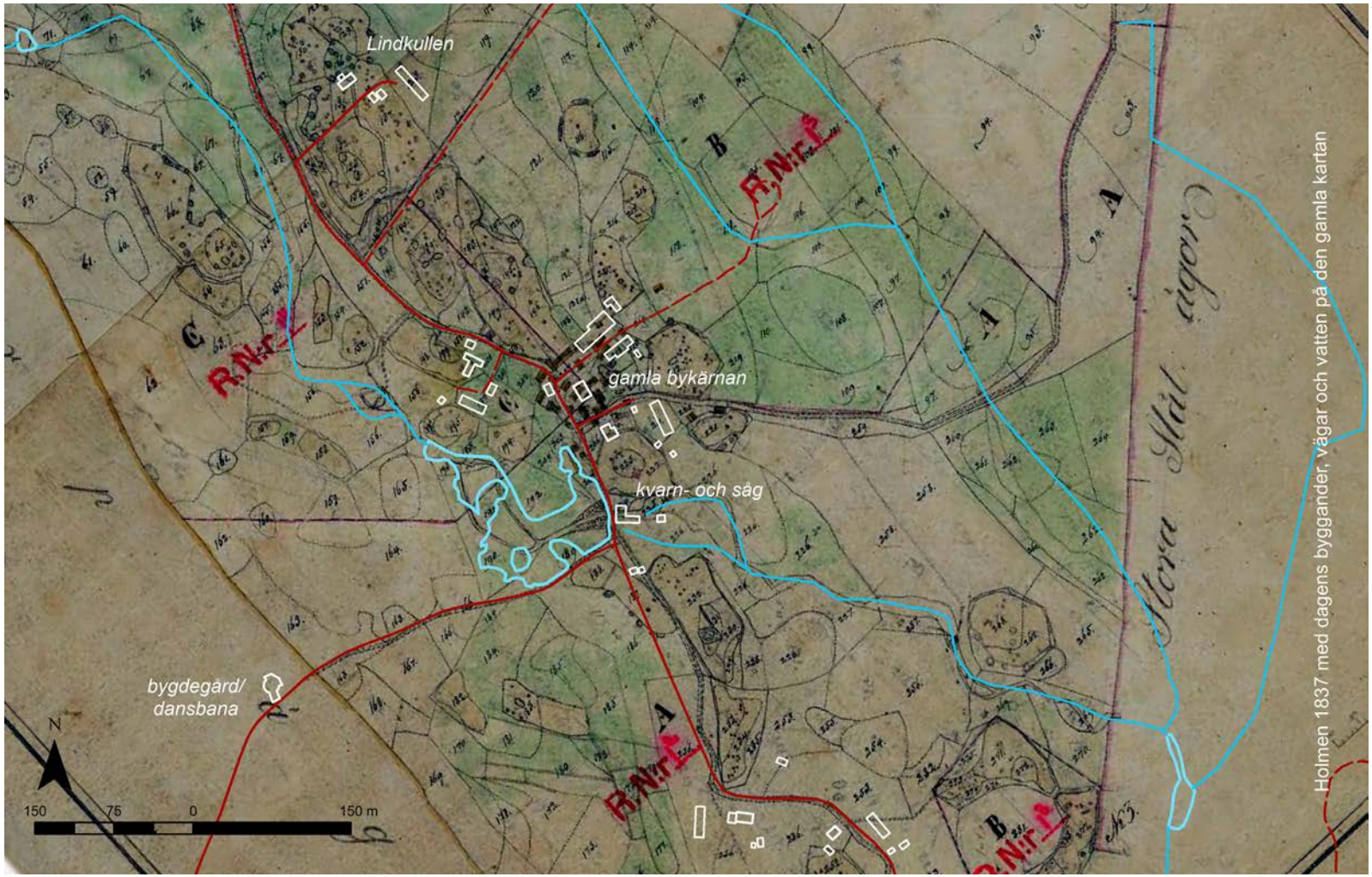
Bönder och handlare

Flera av gårdsägarna i Göttorp drev även lanthandel. Under perioder fanns två handlare samtidigt i den lilla byn. Lanthandeln (5) vid vägkorsningen (4) mitt i byn var en mötesplats på olika sätt. Under en period fanns även byns telefonväxel här.

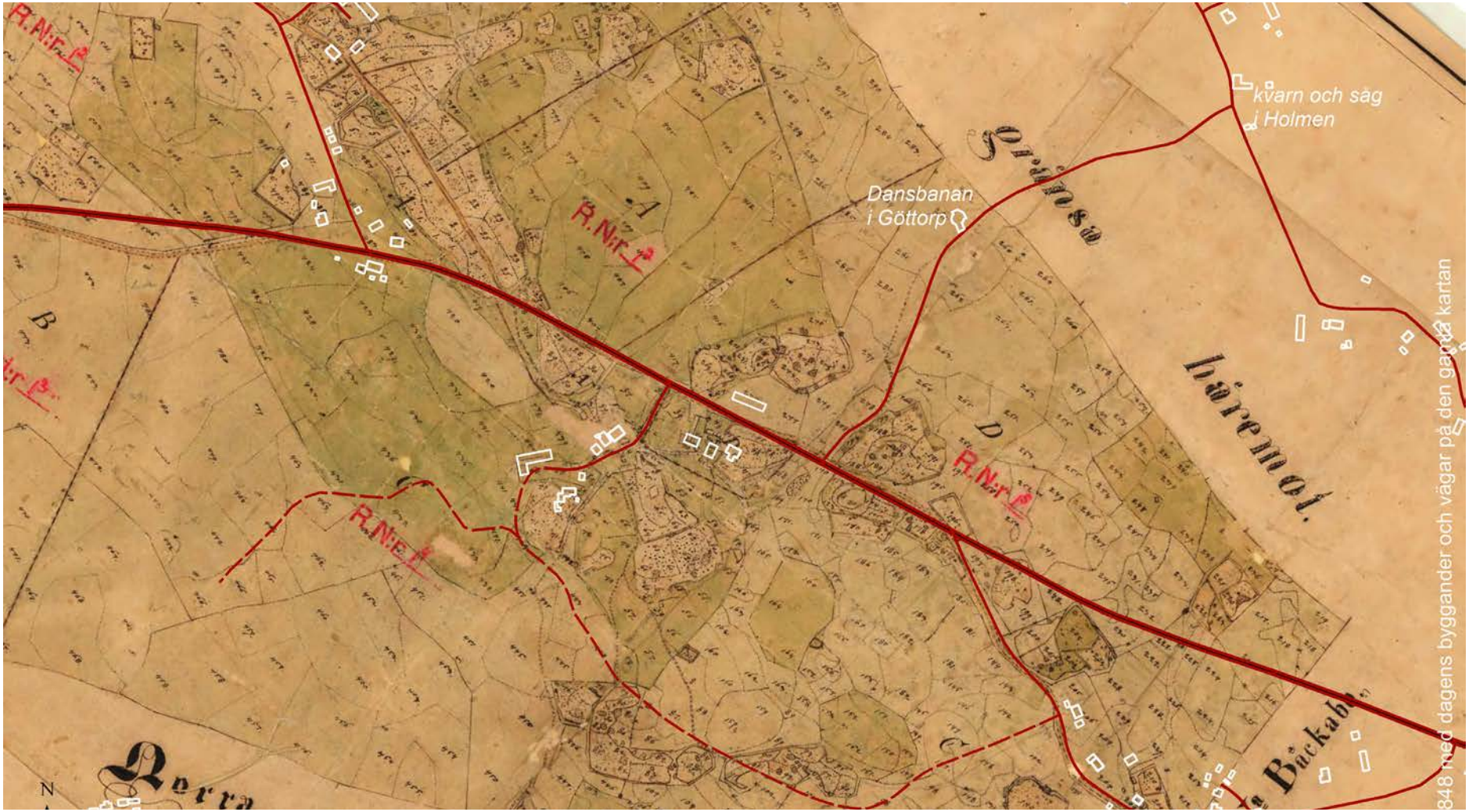
I slutet av 1800-talet bodde Frithiof Lorentzon på en av gårdarna. Han blev känd som en av Madesjös främsta kommunalmän.

Laga skifte

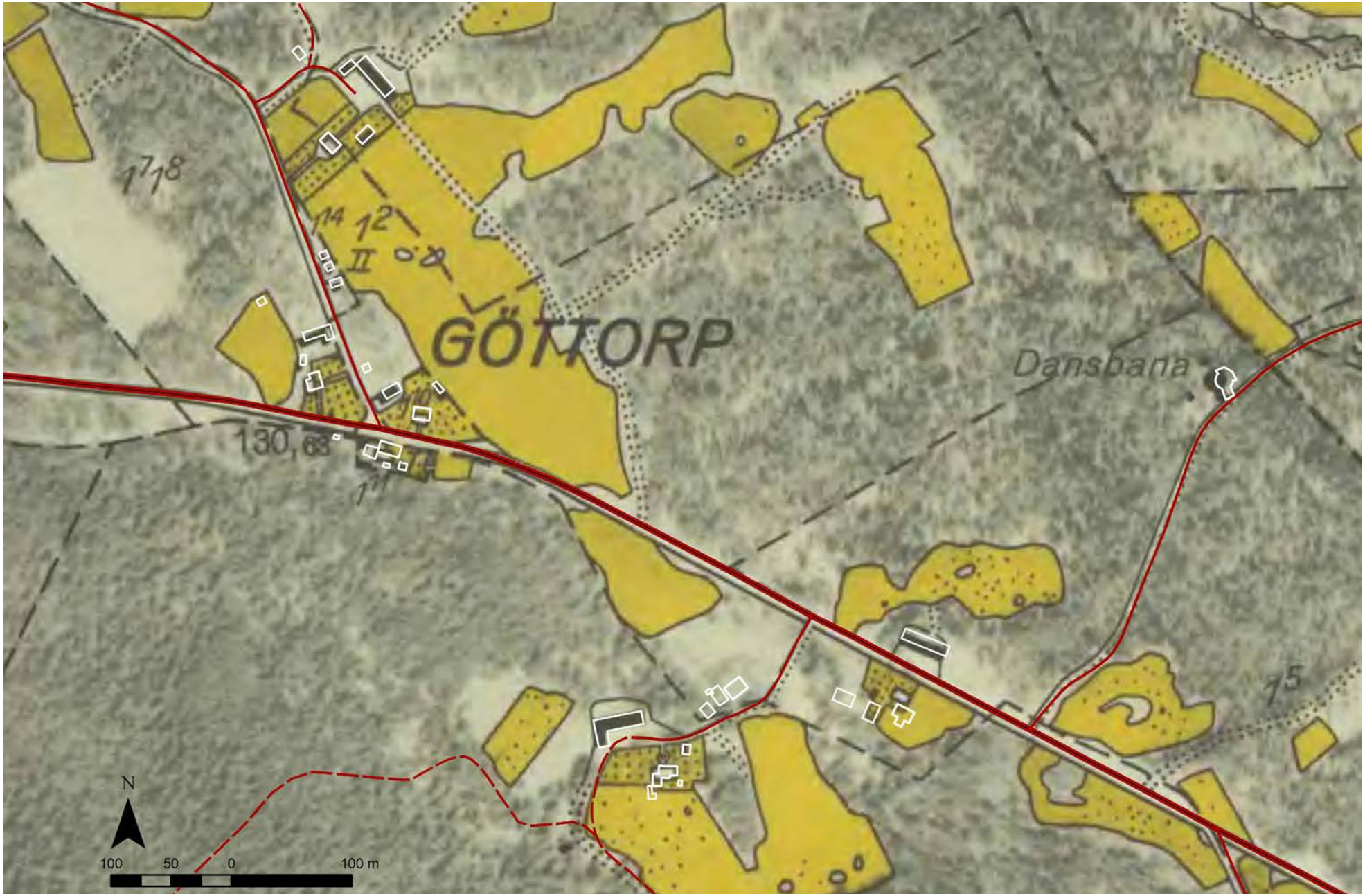
Laga skifte genomfördes i Holmen 1837 och i Göttorp 10 år senare, 1846–1847. De gamla kartorna visar var de gamla bylägena låg. Resultatet efter skiftena var att flera gårdar skiftades ut, så att de fick nya lägen en bit ifrån den gamla bykärnan. På så sätt kunde också jorden delas upp, så att varje gård fick sin egen jord samlad kring sin gård. För första gången behövde man inte samarbeta kring skötsel av åkrarna. Det är dock dokumenterat att man hjälptes åt i byn med tröskningen.

Holmen. Kartöverlägg med dagens byggnader (vita) och vägar (röda) ovanpå en karta från 1837, ritad i samband med laga skifte i byn. Kartöverlägget visar att flera av vägarna är gamla vägsträckningar och hur husen samlades tätt i den gamla bykärnan.

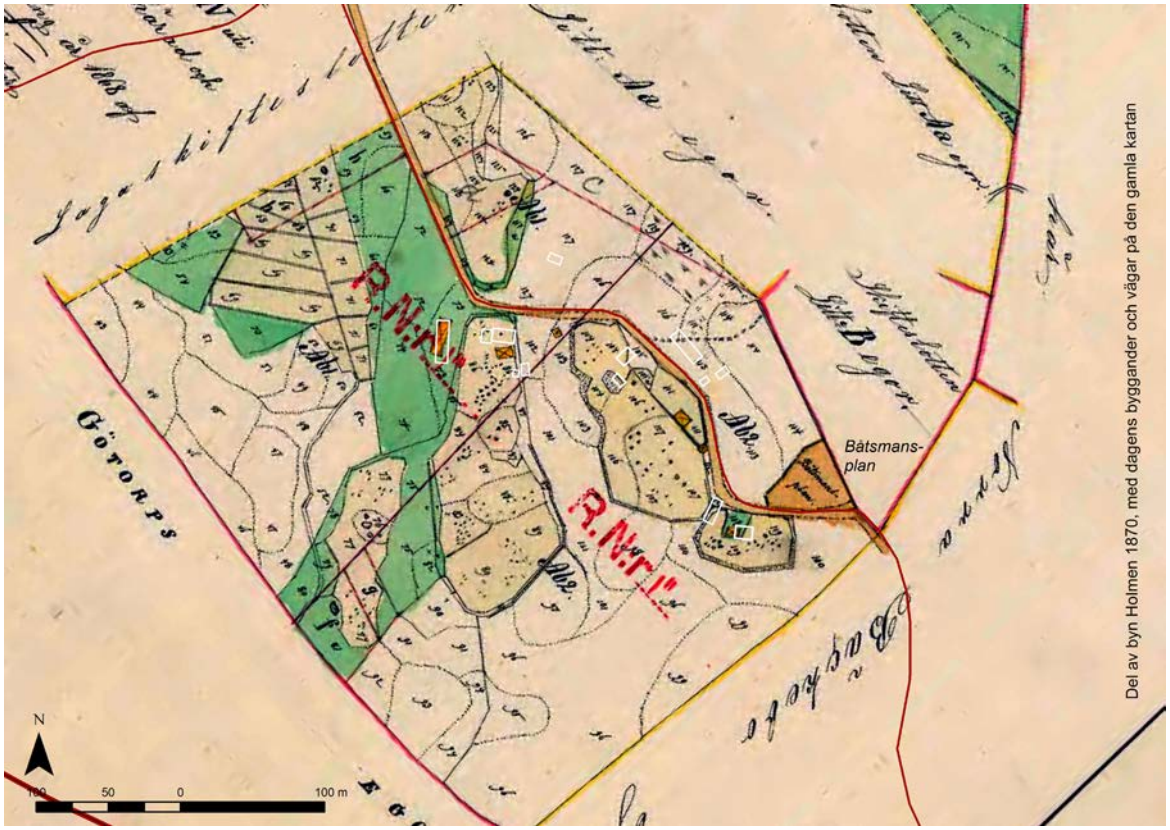
Göttorp. Kartöverlägg med dagens byggnader (vita) och vägar (röda) ovanpå en karta från 1837, ritad i samband med laga skifte i byn. Kartan visar bland annat den ”nya” vägen som löper rakt igenom byn, samt vissa äldre vägsträckningar.

Göttorp. Kartöverlägg med dagens byggnader (vita) och vägar (röda) ovanpå en karta från 1942.

Båtsmän

I Göttorp fanns åtminstone från 1720-talet en båtsman. Kyrkböckerna ger namn på båtsmännen och deras hustrur och antal barn. Den som kanske var byns första båtsman hette Olof Röst, med hustrun Karin. Andra båtsmän som följde hette Håkan Frimodig, Gumme Frimodig, som var gift med Maria Eskilsdotter och hade åtta barn, Olof Säf, Olof Hultgren, Håkan Jonsson Bäck, med hustru och sju barn, Jonas Olsson Frimodig, Håkan Jonsson Hvit, Johan Jonsson Bäck, med hustru och sex barn, Olof Jaensson Säf, med hustru och tre barn, Gustaf Fredrik Olsson Frimodig, Carl Gustaf Nilsson och Gustaf Jonsson Holmström. Under perioder verkar det ha funnits två båtsmän samtidigt i Göttorp. Det är oklart exakt var båtsmansttorpen låg. Däremot visar en karta över Holmen från 1870 tydligt var en ”båtsmansplan” låg, som är den förmodade tomten. Holmens båtmanstorp låg nära bygränsen, men ändå vid byvägen, inte långt från bykärnan.

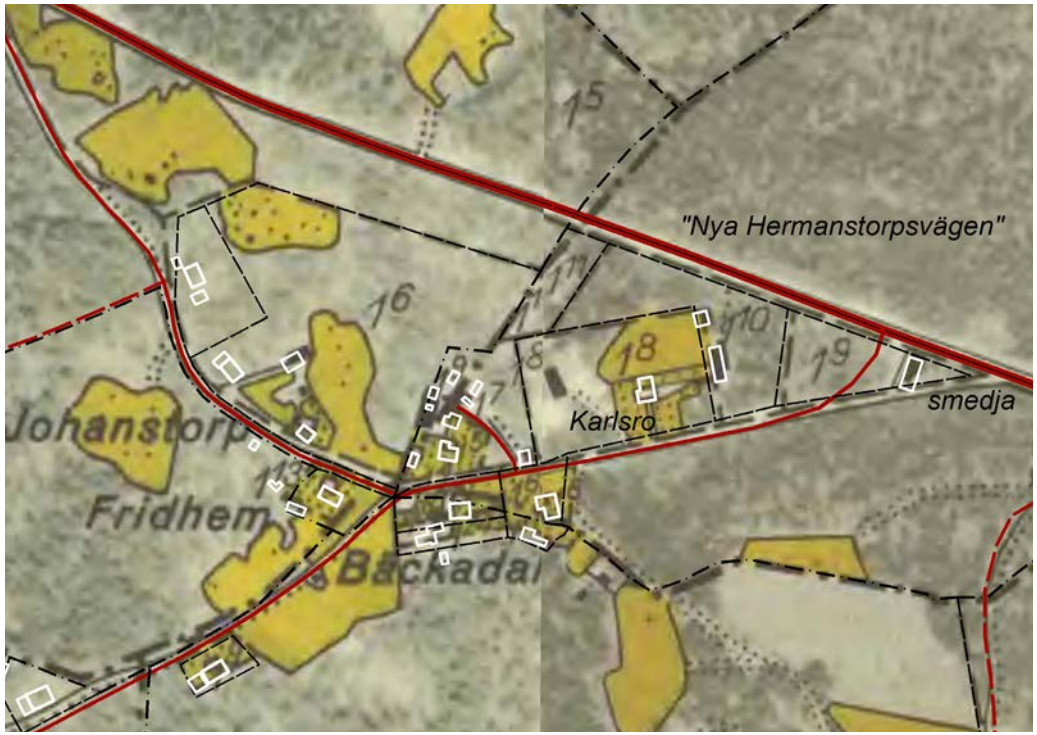
Holmen 1870. Kartan visar ett par av de utskiftade gårdarna i södra delen av byn. På samma karta syns också tydligt båtsmanplan, där båtsmanstorpet låg. Denna tomt var gemensamt ägd av bönderna i byn, en samfällighet, ända tills slutet av 1900-talet. Kartöverlägg med dagens byggnader (vita) och vägar (röda) ovanpå den gamla kartan.

Torpare, backstugusittare och fattigt folk

I äldre handlingar finns namn på många av de torpare, backstugusittare och andra fattiga som bodde i byarna. En del bodde som inhyses, det vill säga bodde i ett rum eller del av ett rum i någon annans bostad.

Ibland finns särskilda uppgifter som gör att man kommer aningen närmare personen. Från Göttorp finns några sådana exempel. ”Backstugupigan Maria Håkansdotter, född 1788 var värkbruten”. En annan benämns ”backstugu-qwinnfolket” Maria Christiansdotter med fyra utom äktenskapet födda barn”. Enligt fattigräkenskaperna 1792 fick sjuka pigan Karin i Göttorp understöd av socknen, liksom änkan Maja Eriksdotter ”som icke förmår komma ur sängen” och ”gamla Karin, blind änka”. År 1803 fick ”gamla pigan Brita vid Göttorp” säd och spannmål av socknen och 1805 beslöt sockenstämman, att hon skulle föras omkring och underhållas ett dygn av varje matlag.

Till de fattiga räknades ofta också före detta båtsmän, ”avskedade”, för att de var för gamla eller skadade så att de inte kunde utöva sin tjänst. Exempel på andra yrkesmän och hantverkare som bodde här är skräddare, skomakare, smed och en saltpetersjudare. Sammanlagt kom 12 personer att emigrera från Göttorp till Amerika och Tyskland, mellan 1868 och 1893.

Södra delen av Göttorp, med småhusbebyggelse utmed en äldre sträcka av Hermanstorpsvägen. Ställena har tidstypiska namn från slutet av 1800-talet och början av 1900-talet, som Johanstorp, Fridhem, Bäckadal och Karlsro. Det är också typiskt att småhusbebyggelse på ofria grunder eller avstyckade tomter ligger såhär i utkanten av byarna, på gränsen mellan flera byar - Här gränsande till byarna Älmeberg, Florhult, Göttorp och Norra Bäckebo. Man ser också den nya raka sträckningen av vägen, från cirka 1935. Kartöverlägg med dagens byggnader (vita) och vägar (röda) ovanpå en karta från 1942.

Hermanstorpsvägen

Flera byggnader och kulturmiljöer finns utmed vägen. Den gamla sträckningen av Hermanstorpsvägen ändrades på 1930-talet då vägen rätades. Den smedja (10) som ligger i östra delen av området flyttades då till nuvarande läge från Bäckadal i grannbyn Elmeberg. Den ska ha startat där 1887 och kallades Bäckstrands smedja. Då smedjan flyttades till nuvarande läge i mitten av 1930-talet byggdes den till med ytterligare en del.

Smedjan startade 1887 men flyttades till ny plats efter att Hermanstorpsvägen rätats vid 1930-talet mitt.

Efterkrigstiden, efter 1945

Tiden efter kriget följde samma utvecklingen som i de flesta byar i landet. Flera familjer fick bil, som innebar att man kunde börja pendla och arbeta på andra orter. Djurhållningen minskade vilket ledde till att ängsmark (hagmark) växte igen. Det var både framåtanda och avveckling på en gång. De som bodde kvar moderniserade sina hus, vilket gjorde dem lättare att bo i, samtidigt som vissa kulturhistoriska värden gick förlorade. Ända in på 1950-talet förekom att ängarna slogs med lie. Mjölken hämtades dagligen med mjölkbil. Därför hade alla gårdar mjölkpallar, eller mjölkbryggor, där mjölkkrukorna med dagens mjölk ställdes ut.

Till efterkrigstidens anda hörde också att det fanns ett fotbollslag i byn, Göttorps IF. Laget spelade på en något sånär platt yta vid Nya Hermanstorpsvägen. En annan mötesplats, som är intressant men som inte lämnat några fysiska spår, är ett bibliotek som var inhyst i ett av finrummen i en av gårdarna. Ett badhus (6) byggdes på 1940-talet, samt ett tillhörande vedskjul. Badhuset användes både av skolbarnen och av de som bodde i byn. Badhuset var i drift till början av 1960-talet.

Vid mitten av 1950-talet bildades en fryshusförening. Ett fryshus skulle byggas på ”Stures äng”. Huset (7) byggdes cirka 1957–58. Innan dess hade det bara funnits frys i lanthandeln. Alla som bodde i byn kunde boka sig för ett helt eller ett halvt frysfack. I fryshuset fanns även en snabbfrys som blev mycket uppskattad att använda vid slakt, då stora mängder kött skulle frysas in samtidigt. Denna funktion användes även efter att många skaffat egna frysboxar i hemmen.

Dammen i byn Holmen.

Holmen och Göttorp i framtiden

Här ges förslag på förhållningssätt inför framtiden för hur kulturmiljön ska bevaras och utvecklas.

Nybro kommun vill att kommunens kulturmiljöer ska bevaras och utvecklas så att kommande generationer kan ta del av dem. Under rubriken "bevara" anges vad vi är skyldiga att ta hänsyn till enligt lag. Under rubriken "utveckla" finns tips om hur viktiga kulturmiljöer kan utvecklas och förvaltas så att deras värden finns kvar för eftervärlden. Tipsen kan rikta sig till Länsstyrelsen, kommunen och/eller till dig som privatperson.

Läs mer tips om hur du kan vara med och utveckla kulturmiljöer under "Generella råd" i Kulturmiljöprogrammets inledningskapitel.

Bevara

Bygdegården med dansbana (11) ska betraktas som *särskilt värdefull* enligt Plan- och bygglagens 8 kap. 13 § och 14 §.

Utveckla

De byggnader som hör och har hört till de gemensamma mötesplatserna bör bevaras, underhållas och användas. De får gärna även skyltas med historisk information.

Det är av stor vikt att så många som möjligt av odlingslandskapets äldre ekonomibyggnader och stenkällare behålls. Byggnaderna kan gärna få nya användningssätt, även om det kan komma att kräva om- och tillbyggnader.

Nya bebyggelselägen bör anpassas efter det äldre vägnätet och andra äldre strukturer. Nytillkommande bostadsbebyggelse bör utgöras av fristående småhus i 1–2 våningar. Nya villor bör ha trädgårdar som omgärdas av staket, häck eller mur.

Regelbunden skötsel och öppethållande av odlingslandskap och vägmiljöer är avgörande för tillgänglighet, upplevelser och kulturhistoriska värden i byn.

Insamling och sammanställning av byns historia får gärna göras. Särskilt minnen knutna till de gemensamma mötesplatserna som dansbanan, affärerna, badhuset, skolan och smedjan är av intresse.

Referenser

Läs mer/referenser

Göttorp – en liten by i Madesjö västerbygd, Alf Johansson, ur hembygdskrönika Madesjö-Kristvalla-Örsjö, 2012.

Gårdar i Madesjö, pärm med artiklar - Del 2 Ebbehult-Göttorp, Folke Petersson (Nybrosamlingen, Nybro bibliotek).

Göttorps bygdegård – en mötesplats som fyller 100 år – och fortfarande lever!, Anders Johnson, artikel i Hembygdskrönika (Madesjö-Kristvalla-Örsjö hembygdsförening), 2018.

Västerbygden i Madesjö socken; en inventering, 1993. (Nybrosamlingen Nybro bibliotek).

Västerbygden del 2B; Historiska beskrivningar av Västerbygden - småstugornas folk, 2018.

Holmadammen - Kulturmiljöenheten projekt INVÄVA (Inventering och värdering av vattendragens kulturmiljöer), Länsstyrelsen i Kalmar län, (Lotta Lamke), 2015.

Historisk beskrivning av Västerbygden i över 400 punkter, del 1, utgåva januari 2016.

Västerbygden i Madesjö socken, en inventering av bebyggelsen utförd av en studiecirkel vid Göttorps idrottsförening, Göttorp, 1993.

Sveriges bebyggelse: statistisk-topografisk beskrivning över Sveriges städer och landsbygd. Landsbygden, del III, Kalmar län, Sigurd Erixon (red),1958.

Gods och gårdar i Kalmar län, band II, Studieförbundet Vuxenskolan Kalmar län, 2013.

Det medeltida Sverige; Band 4, SMÅLAND, 1 Möre: Norra och Södra Möre, Olle Ferm o Thor Rahmqvist, Riksantikvarieämbetet, 1987.

Övriga referenser

Nybrokunskap: www.nybrokunskap.se
Fornminneskartan: www.raa.se/fornsok
Historiska kartor: www.lantmateriet.se, historiska kartor